

פסח חסידי

הלכות ומנהגי חב"ד עם הנהגות הרבי
מוגשים בצורה קצרה ותמציתית

הדרכה מעשית לליל הסדר
- פסח שחל בשבת -
שנת ה'תשע"ח

פסח חסידי

הלכות ומנהגי חב"ד עם הנהגות הרבי
מוגשים בצורה קצרה ותמציתית

הדרכה מעשית לליל הסדר

- פסח שחל בשבת -

מהדורה שבע עשרה

שנת ה'תשע"ה

כתובת המוציא לאור:

"איגוד השלוחים"

ת.ד. 212 כפר חב"ד מיקוד 6084000

טל. 054-2255393

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושמונה לבריאה

מפתח ענינים

3.....	ימים שלפני הפסח.....
4.....	שבת הגדול.....
5.....	יום שלישי - יום הבהיר י"א בניסן.....
5.....	יום המישי - י"ג בניסן - ליל בדיקת חמץ.....
7.....	מכירת חמץ.....
8.....	יום שני - י"ד בניסן - ערב פסח.....
8.....	תענית בכורות.....
9.....	שריפת חמץ.....
10.....	הכנות ל"סדר" מבעוד יום.....
10.....	תפילת מנחה.....
11.....	ליל הסדר.....
12.....	הקערה.....
12.....	המצות.....
13.....	ששת המינים שבקערה.....
13.....	זרוע.....
14.....	ביצה.....
14.....	חרוסת.....
14.....	כרפס.....
14.....	מרור.....
14.....	סימני הסדר.....
15.....	קדש.....
16.....	ורחץ.....
17.....	כרפס.....
17.....	יחץ.....
18.....	מגיד.....
22.....	רחצה.....
22.....	מוציא.....
23.....	מצה.....
24.....	מרור.....
25.....	כורך.....
26.....	שולחן עורך.....
27.....	צפון.....
27.....	ברך.....
29.....	הלל נרצה.....

החומר נלקט מתוך:

- א. הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים (של הרבי).
- ב. ספר המנהגים - מנהגי חב"ד.
- ג. אגרות כ"ק אדמו"ר.
- ד. לוח כולל חב"ד.
- ה. אוצר מנהגי חב"ד (מאת הרב יהושע מונדשיין, "היכל מנחם", ירושלים תשנ"ו).
- ו. הגדה של פסח עם מנהגים והנהגות של הרבי ("היכל מנחם", ירושלים תשנ"ח).
- ז. הגדה של פסח (מאת הרב יקותיאל גרין, כפר חב"ד תשס"ז).
- ח. שבח המועדים (מאת הרב שמואל הלוי הורוויץ, ניו יורק תש"נ).
- ט. פרד"ס שלום ח"א (מאת הרב שלום דובער הלוי וולפא, קרית גת תשנ"ח).
- י. לקט הלכות ומנהגים לחג הפסח (מאת הרב אברהם אשר בלינוב).
- יא. לקט דינים לפסח (מאת הרב משה חפר, מכללת "בית רבקה" כפר חב"ד תשנ"ח).
- יב. המעשה הוא העיקר (משנת תשס"ג).
- יג. "התקשרות" (יו"ל ע"י צעירי אגודת חב"ד באה"ק), גליונות חודש ניסן תש"ס-תשס"ה.
- יד. שואלין ודורשין (מאת הרב מרדכי שמואל אשכנזי, כפר חב"ד ה'תשע"ד).
- טו. הלכות פסח (מאת הרב מאיר אשכנזי, כפר חב"ד תשע"ז).

וזאת למודעי:

- א. כל ההלכות והמנהגים הכלולים בקונטרס שמקורם מהמאספים והמלקטים הנ"ל (אותיות ד-טו) נעתקו כפי שהם במקורות הנ"ל ולא נבדקו ע"י המו"ל, והאחריות היא עליהם בלבד.
- ב. כל הנוכר בקונטרס בתור הנהגת הרבי - מקורו מרשימות אנשים שונים שנכחו בסדרים אצל הרבי ורשמו מזכרונם לאחר זמן, ולא כל הפרטים בהכרח מדויקים.

פסח חסידי

ימים שלפני פסח

א. ל' יום לפני החג דורשין בהלכות החג, ולכן יש ללמוד הלכות פסח עד שיהי' בקי בהם וידע את המעשה אשר יעשה.

ב. יש לזהר מאכילת מצה ל' יום לפני הפסח (כולל גם מצות מכונה), היינו מפורים ואילך (על מנת שיהיה לנו תיאבון לאכול מצות בלילה הראשון של החג – "ליל הסדר").

ג. מנהג ישראל לאסוף כסף לקראת חג הפסח כדי לרכוש את צרכי החג (מצות, יין, בשר ודגים וכו') לנזקקים, וחובה על כל אדם להשתתף בכך. מן הראוי אף לידע את האנשים או הגופים המתרימים, על משפחות או בודדים הידועים כנצרכים.

ד. מתקנת הרבי להשתדל, לשלוח לחג הפסח למכיריהם – על כל פנים להסדרים - מצות עגולות אפויות יד, ודוקא - מצה שמורה. גם יש לדאוג עבור "הקטנים" כי מצה ענינה אמונה (מיכלא דמהימנותא), וצריכים לעבוד על זה כבר מקטנות.

ה. במוסדות חינוך כדאי - כבר מימי הפורים - ללמד את העניינים המיוחדים לחג הפסח; וכן להדגים בפני התלמידים כיצד עורכים את ה"סדר" ואת ה"קערה" וכו', וכך יחקקו בזכרונם ההלכות הקשורות בדברים אלו.

ו. כמה פעמים עורר הרבי בדבר כדאיות הכנת "הגדות" חדשות לילדים קטנים, שתהי' לכל ילד הגדה משלו, כמובן הגדה נאה ובה ציורים שימשכו את לבו, כדי שידע לא רק את ארבע הקושיות אלא גם את התירוץ לקושיות.

מה טוב שלפני החג יקנו לילד סידור חדש וכיוצא בזה, במכל שכן מן הדין שיש לקנות קליות ואגוזים – דברי הרשות.

ז. נוהגים מראש חודש ואילך לקרוא [אחר תפילת שחרית ואמירת תהילים] פרשת הנשיא שהקריב בו ביום (היום מתחילים "ויהי ביום כלות משה" ומסיימים "זה קרבן נחשון בן עמינדב"), וביום י"ג מ"זאת חנוכת המזבח" עד "כן עשה את המנורה" שהוא כנגד שבט לוי (ללא ה"יהי רצון" (דלהלן אות ט)).

ח. לקרות פרשת הנשיאים בספר תורה, לא נהג כן הרבי הריי"צ, וידוע אשר הנהגותיו היו כהנהגות אביו ולמעלה בקודש.

ט. אחר אמירת הנשיא אומרים ה"יהי רצון" הנדפס בסידור, ובו מזכירים את שם השבט שנשיאו הקריב באותו יום. וגם כהנים ולויים אומרים אותו (גם בשבת אומרים אותו).

י. מדברי הרבי: נעשה חלישות ר"ל בקיום המנהג דאמירת הנשיאים (ובפרט בנוגע לאמירת ה"יהי רצון"), ומצוה לחזק המנהג, ובאופן דחמורין עלי וחביבין עלי דברי

סופרים, עד לחביבות של מנהג ישראל.

יא. אין אומרים תחנון בכל חודש ניסן, וכן לא אומרים את שאר קטעי התפילה שאינם נאמרים בימים שאין אומרים בהם תחנון (היות ורוב ימי חודש ניסן הם ימים מיוחדים או ימי חג).

יב. בהתחלת חודש ניסן צריך כל יהודי להכריז – על ידי הנהגה בפועל – שמכאן ולהבא, מתנהג בהנהגתו בחייו היום יומית באופן דהנהגה ניסית. שמקבל על עצמו דברים שעד עתה אפשר שלא היו בכוחו (והי' צריך לנס), ובודאי יצליח בזה ובדרך הטבע! וישפיע גם על אחרים שיתנהגו כן.

יג. אף שההלכה היא ש"שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום", דלא כדעת רשב"ג "שתי שבתות", מכל מקום יכולים לקיים ב' הדעות על ידי ש"שתי שבתות" לפני החג מוסיפים באופן נעלה יותר הן בכמות והן באיכות הלימוד.

יד. ב' ניסן - יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר שלום דובער (מוהרש"ב נ"ע - דור חמישי לנשיאי חב"ד). נסתלק במוצאי שבת קודש פרשת ויקרא, אור ליום א' שני בניסן תר"פ, ומנוחתו כבוד בעיר רוסטוב (על נהר דאן). יום התחלת הנשיאות של בנו כ"ק אדמו"ר יוסף יצחק (מוהרי"צ נ"ע - דור שישי לנשיאי חב"ד).

טו. כל אחד ואחת, אנשים נשים וטף, ינצלו "עת רצון" זו, כדי להוסיף: בלימוד תורתו, בעבודת התפילה, בנתינת צדקה, בקיום התוועדות של שמחה.

שבת קודש פ' צו, ח' בניסן, שבת הגדול

טז. שבת הגדול: נקרא כן לפי שנעשה בו נס גדול, "למכה מצרים בכוריהם". וקבעו נס זה לזיכרון לדורות בשבת שלפני חג הפסח וקראוהו "שבת הגדול" מפני שהיתה בו "התחלת הגאולה והניסים".

יז. השמחה בשבת זו וכל ענייניה: ההכנה לפסח כמו לימוד הלכות הפסח, הכנת הילדים "לליל הסדר", שיידעו את ארבע הקושיות ושאר ענייני הסדר, צריכים להיות אצל כל אחד ואחת מישראל באופן של גדלות.

יח. נהוג בקהילות ישראל שבשבת הגדול הרב נושא דרשה מיוחדת בנושאים הקשורים להלכות ומנהגי החג וכל הקהל מתאסף לשמוע את הדרשה.

יט. במנחה קוראים בתורה בפרשת שמיני. אין אומרים "צדקתך".

כ. אחר תפילת מנחה אומרים (חלק מ)ההגדה: מן הקטע "עבדים היינו" עד "לכפר על כל עונותינו" (בסוף קטע "על אחת כמה וכמה"), לפי שכאמור, אז היתה התחלת הגאולה והנסים (הרבי נהג לאומרם עם הציבור, בישיבה על מקומו).

כא. בתפילת ערבית של מוצאי שבת קודש אומרים לאחר תפילת "שמונה עשרה" את

הקטעים "ויהי נועם", "ואתה קדוש". עורכים קידוש לבנה.

יום שלישי – יום הבהיר י"א בניסן

כב. יום הבהיר - ביום זה שבו ירדה לעולם לפני קטז שנים נשמתו הגדולה של הרבי (בשנת תרס"ב), גובר מזלו של הרבי ושל הקשורים אליו.

כג. יום התוועדות - כדי ליצור את הכלים לקבל את השפע הניתן ביום גדול זה, מן הראוי לנצלו לחשבון נפש בנושא ההתקשרות לרבי, ללימוד תורתו, לנתינת צדקה למוסדותיו ופעולותיו ולעיסוק בדבר המרכזי שאותו תבע מכל אחד ללא יוצא מן הכלל - הכנת העולם לקראת הגאולה הקרובה.

כד. היום מתחילים לומר לאחר תפלת שחרית מזמור קיז (בתהילים). לאחר אמירת המזמור של הרבי אומרים את המזמור המתאים לכל אחד, לפי מספר שנותיו. הרבי אמר פעם: בודאי ישנם כמה וכמה שכבר למדו פירושי הפסוקים של המזמור החדש שהתחילו לומר, כפי שנתבארו בפנימיות התורה.

כה. י"ג ניסן הוא יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר מנחם מענדל (ה"צמח צדק" - דור שלישי לנשיאי חב"ד), נסתלק בשנת תרכ"ו, ומנוחתו כבוד בעיירה ליובאוויטש. יום התחלת הנשיאות של בנו הצעיר, כ"ק אדמו"ר שמואל (מהר"ש - דור רביעי לנשיאי חב"ד).

כו. בודאי ינצלו יום סגולה זה להוסיף בלימוד תורתו של הצמח צדק, הן בנגלה והן בנסתר, ומה טוב ג' פעמים במשך המעט לעת, וכל המרבה הרי זה משובח.

יום חמישי – י"ג בניסן – ליל בדיקת חמץ

כז. הכנות: לפני הבדיקה צריך לנקות היטב את כל החדרים שצריך לבדוקם (כדי שיהיה אפשר להבחין בחמץ, אם ישנו).

כח. זמן בדיקת חמץ: אור לארבעה עשר מיד אחרי צאת הכוכבים (באזור המרכז בשעה 19:25), ותמיד לאחר תפילת ערבית של הציבור (הטעם ראה להלן אות לז).

כט. זמן קצר לפני הבדיקה מניחים במקומות שונים בבית עשרה פתיתי חמץ (האר"י ז"ל מסביר: כנגד יו"ד כתרין דמסאבותא (טומאה)), ושיהיה הפתיתים קשה (טוב שיהיו מפיתה שאינה מתפוררת), כל אחד מהם כרוך בפיסת נייר (אך לא בנייר כסף, שאינו נשרף היטב) [כל אחד מהם פחות מכזית, ונכון שיהיו כל הפתיתים ביחד לפחות בשעור כזית (שאז מקיימים בהם מצוות תשבתו ביעור חמץ בדאורייתא שהיא מכזית)]. הילדים יערכו רשימה היכן הניחו את הפתיתי חמץ (וטוב להניחם בפניות החדרים מאשר להניחם באמצע החדרים, ואין צריך להביאם בחורים וסדקים).

ל. קודם הבדיקה יש מדקדקים ליטול את ידיהם [משום נקיות וכהכנה למצוה] (גם מובא בכף החיים שיש להשתדל לטבול במקוה בבוקרו של יום בדיקת חמץ).

לא. כתב רבנו הזקן: "ויעמיד מבני ביתו אצלו לשמוע הברכה שיבדקו איש במקומו, ולא ישיחו בינתיים, ויזהרו לבדוק תחילה בחדר הסמוך למקום ששמעו הברכה", וכותב הרבי שיתכן שכוונתו היא, שמצוה לזכות גם את בני ביתו (הגברים) בבדיקת החמץ, וכיון שגם בעל הבית בעצמו יבדוק קצת - אין בזה סתירה לדין "מצוה בו יותר מבשלוcho".

לב. וקודם שיתחיל לבדוק יברך: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על בעור חמץ (סידור אדמו"ר) - מוכח מלשונו שהנר יהי' דלוק מכבר, והברכה תהי' סמוכה לבדיקה. ונוהגים שהמברך אוחז את הנר בידו (הימנית) בשעת הברכה, ובני הבית שרוצים להשתתף בהבדיקה יתכוונו לצאת בברכתו ויענו אמן (אך ברוך הוא וברוך שמו לא יענו, דהוי הפסק). וכיון בברכתו על הבדיקה ועל הביטול שלאחריה, וכן על השריפה והביטול שלאחריה (וכל אחד מהבודקים תהי' לו גם כן שקית עם נוצה ונר).

לג. בין הברכה לתחילת הבדיקה אין לדבר כלל, אפילו מענייני הבדיקה (אלא בדבר שהכרחי לבדיקה). ונכון שלא לשוחח כלל, שלא מענין הבדיקה במשך כל זמן הבדיקה. לד. בודקים לאור נר של שעוה (דונג) יחיד (ואם אין לו שעוה יקח נרות אחרים), ועל ידי נוצת עוף, כדי לאסוף מהחורים והסדקים (אין צריך לכבות את החשמל בעת הבדיקה, כי עיקר צורך הנר הוא לחורים ולסדקים, ולכן במרכז החדר יש לבדוק עם העיניים אם יש חמץ).

לה. המקומות הנמכרים במכירת חמץ אינם צריכים בדיקה. חדר שבוודאות לא הוכנס בו חמץ במשך כל השנה - אין צורך לבדוקו.

לו. הבודק מניח החמץ שמוצא בשקית קטנה של נייר.

לז. הרבי כותב: "מנהגנו להאריך ביותר בבדיקת חמץ . . לא שמעתי בזה שיעור מסויים". אם לא בדק את הבית ורק חיפש אחר הפתיתים, פשוט שלא יצא ידי חובת הבדיקה.

לח. בגמר הבדיקה - מניח השקית, הנוצה והנר שנותר בתוך כף עץ קעורה, מעטף הכל בנייר [אבל לא יד הכף, שנשאר בלתי מעוטף], ומדק על ידי חוט שכורכו סביב הנייר כמה פעמים וקושרו (מובן שצריך לזהר שלא להכניס לשקית את הדף ובו הברכה וכו'). מניח את השקית במקום שמור ונראה לעין, על מנת שלא ישכח לשרפו למחרת בעת שריפת החמץ.

במקרה שבדקו את החמץ, וחיפשו היטב ולא מצאו את כל העשרה פתיתים, אפשר לסמוך על המכירה ועל הביטול.

לט. מיד אחר הבדיקה יבטל את החמץ הנמצא בכל גבולו שלא מצאו בבדיקה (אך לא מבטל את החמץ שהצניעו לאכילה או לשריפה (שהרי צריך לקיים בו מצוות ביעור למחרת)) באמירת: "כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותי דלא חמיתיה ודלא בערתיה ודלא ידענא ליה לבטל ולהוי הפקר כעפרא דארעא" [ואין אומרים את ה"יהי רצון"

הנדפס בסיפורים שונים]. ועיקר הביטול הוא בלב, שישים בלבו כל חמץ שברשותו הרי הוא כאילו אינו, ואינו חשוב כלום, והרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל. וחשוב שהדברים יהיו מובנים לאומר, ואם אינו יודע פירוש המילים הארמיות יאמר זאת בלשון שהוא מבין. תרגום הדברים בלשון הקודש הוא: "כל חמץ ושאר שיש ברשותי שלא ראיתיו ושלא בערתיו ושלא ידעתיו, יבטל ויהי הפקר כעפר הארץ".

אם אמר נוסח הביטול בלשון שאינו מבין כלל, אך יודע שכוונתו לבטל את החמץ ולהפקירו - יצא ידי חובתו.

מ. אחרי הבדיקה יש לרכז במקום המשומר מילדים וכו' את כל החמץ המיועד לאכילה בערב, למחרתו בבוקר (שם יתפזר החמץ בבית, הבדיקה לא הועילה כלום). ויזהר שלא לאכול יותר חמץ בכל הבית אלא בחדר אחד או פינה אחת, וכל פעם שיאכל חמץ ינער היטב את הבגדים שם, ויזהר במיוחד עם הילדים הקטנים שלא יפזרו חמץ בכל הבית.

מא. את החמץ הנמצא בבדיקה נוהגים לשרוף למחרת בבוקר.

מכירת חמץ

מב כדי לא לעבור על איסור "בל יראה ובל ימצא" על חמץ הנשאר בבית, וכן כדי שחמץ זה יהי מותר בשימוש אחר הפסח - מוכרים אותו לגוי, באמצעות רב.

הרבי ביקש לפרסם על דבר "מכירת חמץ", שיש בכך זיכוי הרבים והסרת מכשול.

מג. נוהגים לעשות את הרב ל"מורשה" דהיינו מיופה כוח למכירת החמץ והרב מוכר את החמץ לגוי בערב קבלן. בבית רבינו מוכרים את החמץ לרב בצירוף "ערב קבלן", והוא מוכרו לגוי. בזמן האחרון אין מדקדקים במסירת המפתח במכירת חמץ.

מד. החמץ המכור צריך להיות סגור ומסומן בצורה בולטת, כך שלא תהי' אליו גישה בטעות במשך הפסח. דלתות שקופות של ארונות בהם נמצא חמץ וכליו - נכון לכסות בנייר.

מה. נוהגים שלא למכור במכירת חמץ דבר מאכל או משקה שקבלוהו מהרבי, ולכן אוכלים ושותים אותם קודם חג הפסח, ובליט ברירה - יש לבערם כדין לפני סוף זמן הביעור.

מו. על פי נוסח אדמו"ר הזקן בשטר מכירת חמץ מוכרים לגוי גם את הכלים הבלועים מחמץ, ואף על פי כן אינם צריכים טבילה אחר הפסח.

מז. אצל אדמו"ר הצמח צדק [בזקנותו], מכרו במכירת החמץ לגוי גם חלה (חמץ גמור), כדי שיהי' לו מה לאכול במוצאי חג הפסח. גם בשטר המכירה של אדמו"ר מוהרש"ב כלולים מוצרי חמץ גמור (כדי לבטא שהמכירה היא מכירה גמורה).

מח. י"ד ניסן יום הולדתו של הרמב"ם.

יש לנצל את ההזדמנות לעורר אודות השיעורים בלימוד הרמב"ם, כל אחד ואחת לפי יכולתו - שלושה פרקים ליום, פרק אחד ליום, או הלימוד המקביל בספר המצוות להרמב"ם. מט. מכיון שבערב פסח אין הזמן המתאים לערוך התוועדות "ברוב עם הדרת מלך" יעשו זאת בסמיכות לערב פסח, ואדרבה כשנעשה שלא בזמנו צריך להיות באופן של פרסום עוד יותר.

יום שישי - י"ד בניסן - ערב פסח

נ. תפילת שחרית: משכימים להתפלל כדי שיסיפיקו לגמור את סעודת החמץ קודם זמן איסורו.

החל מהיום ועד סוף חג הפסח, אין אומרים "מזמור לתודה" (שאין תודה קריבה משום חמץ שבה).

נא. תענית בכורות: הבכורים הן בכור לאב והן בכור לאם, מתענים, ואפילו כהנים ולויים, צום לזכר הנס שנעשה בזמן "מכת בכורות", בה נהרגו בכורי מצרים ולבכורי ישראל לא אירע דבר.

ונתפשט המנהג, שבמקום להתענות משתתפים הבכורים בסיום מסכת (או בכל סעודת מצווה, כסעודת ברית מילה, פדיון הבן, אירוסין), וממילא נפקעת התענית. יכולים לסיים מסכת גם מתלמוד ירושלמי [נכון לשתף בה"סיומים" גם הבכורים הקטנים]. ומסיימים את הצום בסעודת מצוה שלאחר הסיום.

נב. סיום מסכת: "הי' סיום הש"ס באולם הגדול, וכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הי' נוכח. אחד הבחורים . . סיים, ואמרו "הדרן עלך" ושמות בני רב פפא, ולא יותר. ואמרו קדיש דרבנן כמו שהוא בסידור, ולא כמו שהוא בהמסכתות" (רשימות דברים (להר"י ע"ה חיתריק) ח"ד ע' ריט).

נג. החל מבוקר ערב פסח (מעלות השחר) אסור מן הדין לאכול מצה, ומנהגנו שלא לאכול ולשתות מכל המינים הנכנסים בחרוסת (יין, תפוחים, אגסים ואגוזים) ובמרור (חסה, חזרת) עד אחר "כורך", אבל ביצים ותפוחי אדמה מותר לאכול (גם קטן וקטנה המבינים את המסופר להם אודות יציאת מצרים בלילה - גיל 5 בערך - , אסור להאכילם מצה וחסה בערב פסח).

נד. נכון לבדוק את המצות מחשש כפולות (ונכון לעשות זאת מוקדם ככל האפשר, לפני זמן ביעור חמץ).

נה. מותר לאכול חמץ עד סוף שעה רביעית (באזור המרכז: 10:39).

אדמו"ר הרש"ב אמר לבנו אדמו"ר הריי"צ שראוי לסיים את אכילת החמץ שלושת רבעי שעה לפני הזמן המופיע בלוח.

לאחר זמן אכילת חמץ יש לטאטא היטב את המקום שבו אכלנו ארוחת בוקר, לשטוף

את הפה והידיים מן השאריות, ולנער את כיסי הבגדים. את החמץ שנשאר ויש בו צורך לאחר הפסח, נאחסן באותם מקומות סגורים שעליהם כתבנו "חמץ" ושנמכרם לגוי.

נו. **שריפת חמץ:** את כל החמץ שלא נמכר לגוי ובכלל זה עשרה הפתיתין צריכים לשרוף עד סוף השעה חמישית משעות זמניות (מי שלא מצא בבדיקת חמץ מקצת מהפתיתים – ייקח לחם נוסף ויחלקו לפתיתים וישלים את מניין העשרה פתיתים).

שורפים את החמץ במדורה בפני עצמה, דהיינו במדורה מיוחדת שאין אופים או מבשלים בה דבר. ונכון לשרוף לפחות "כזית" לקיים בו מצות ביעור. סוף הזמן לשריפת חמץ באזור המרכז: 11:42.

נו. זורקים את החמץ לאש ביד ימין. איטר יד יזרוק בימין שלו.

כששורפים את החמץ יש להיזהר שלא ישפוך עליו נפט וכיוצא בזה לפני שהחמץ נשרף ונחרך היטב, שאם יעשה כן, נמצא שביער את החמץ ופסלו מאכילת כלב על ידי פגימתו ולא בשריפה.

נח. יש נוהגים לשרוף החמץ בערבה שחבטו אותה בהושענא רבא (שכל דבר שנעשתה בו מצוה אחת נכון לעשות בו מצוה אחרת). הרבי לא נהג לשמור את הערבות של ההושענות, ומובן שלא שרפן בביעור חמץ.

נט. בשעה שהאש נאחזת בחמץ (לפני שהאש שורפת אותו לגמרי), אומרים "כל חמירא" (השני), ובו מבטלים את כל החמץ, שמצאנו ושלא מצאנו, הנוסח שאומרים: "כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותי דחזיתיה ודלא חזיתיה דחמיתיה ודלא חמיתיה דבערתיה ודלא בערתיה לבטל ולהוי הפקר כעפרא דארעא". התרגום ללשון הקודש: "כל חמץ ושאר שיש ברשותי, שראיתיו ושלא ראיתיו, שהבחנתי בו ושלא הבחנתי בו, שביערתי ושלא ביערתי - יתבטל ויהי הפקר כעפר הארץ".

את נוסח הביטול עדיף שיאמרו כולם – אנשים, נשים, ילדים וילדות – בזמן שריפת החמץ, גם אלו שלא נמצאים ליד השריפה עצמה. ואומרים ה"יהי רצון".

ס. בשעת ביעור חמץ, נוהגים לבדוק ולנער את הכיסים שלו ושל התינוקות.

סא. בלויבאוויטש, לאחר שריפת החמץ היו טובלים במקוה, לובשים בגדי יום טוב ואופים מצת מצווה.

סב. הרבי נהג לחלק מצה שמורה ערב חג הפסח אחרי תפילת מנחה, כשהוא לבוש בבגד משי של שבת ויום טוב, ובחגירת אבנט (הרבי לא נכח באפיית המצות שלו בערב פסח).

סג. מותר לאכול פירות וירקות, בשר ודגים – כל היום. אך משעה עשירית ואילך – אסור לאכול מהם כמות המשביעה.

הכנות ל"סדר" מבעוד יום

סד. טוחנים את התמכא (החריין) מבעוד יום ומכסים אותו שלא יאבד ממיריותו (אחד המשמשים בקודש בבית הרבי סיפר, שלא היו מחזיקים את החריין המגורד בכלי סגור לאחר כתישתו), אם שכח לגררו לא יגררו או ירסקו ביום טוב, אלא יחתוך אותם בסכין (ולא בכלי המיוחד לחיתוך) לחתיכות גדולות קצת סמוך לסעודה.

את החריין יש לאכול לאחר טחינתו כפי שהוא, ללא כל תוספת (כסלק, וחומרי הטעמה אחרים).

סה. יש לצלות הזרוע מבעוד יום. אם שכח ולא צלאה, אסור לו לצלותה בליל פסח, ויניח במקומה זרוע מבושלת (ואם אין לו, יניח בשר מבושל).

נוהגים להסיר כמעט כל הבשר מעל עצמות ה"זרוע" (כדי שלא יהי' לזרוע דמיון לקרבן פסח), אבל מעט בשר צריך להשאיר על עצם הזרוע, שכן עצם ללא בשר אינה בבחינת תבשיל. וכדאי לעשות גם את זה מבעוד יום.

סו. יש להכין את החרוסת מבעוד יום, ואם שכח להכינו – יחתכם בסכין (ולא בכלי המיוחד לחיתוך) לחתיכות גדולות (ולא דק דק) קצת סמוך לסעודה. וכן ייתן את החרוסת ביין על ידי שינוי, כגון שישפוך את החרוסת ליין ולא את היין לחרוסת. ויערב באצבע ולא בכף.

סז. יש לשטוף את עלי החסה היטב, מחשש שרצים קטנים הנדבקים אלי' (גם בחסה "ללא חרקים" הגדלה בחממות מוגנות. יש לבצע זאת כהוראות המודפסות ע"ג האריזה). לאחר השטיפה אין לשכוח לנגב את עלי החסה, ובפרט בשביל "כורך". אפשר לעשות זאת גם ביום טוב.

סח. צריך להכין את מי המלח מבעוד יום, ואם שכח – יכין אותו לפני הסעודה (בריכוז נמוך) כדי צורך הטיבול.

סט. מבשלים את הביצים שצריכים להיות על הקערה עד שיתקשו מבעוד יום.

תפילת מנחה

ע. הדלקת הנר: ביום שישי לפני כניסת השבת. מדליקות ומברכות כל אשה ובת (כולל ילדות מגיל שלוש, שהגיעו לחינוך): "להדליק נר של שבת ושל יום טוב" (ואין אומרים של שבת קודש", כדי לא לעשות הפסק בין שבת ליום טוב). ומברכים "שהחיינו".

עא. את הנרות שמברכים עליו, יש להניח במקום שייראה לעין כל מי שמקדש על היין.

עב. כדאי שבשעת הסעודה ("שולחן ערוך") יהי' על השולחן לפחות נר דלוק אחד, מאותם נרות שברכו עליהם.

עג. אומרים "הודו" וכו' כבכל ערב שבת.

אחר תפילת מנחה – קודם השקיעה – אומרים את סדר קרבן פסח (הרבי אמר זאת בחדרו). וצריך האדם הירא והחרד לדבר ה' לקרות אותו בזמנו שתעלה קריאתו במקום הקרבתו, וידאג על חורבן הבית ויתחנן לפני ה' בורא עולם שיבנה אותו במהרה בימינו אמן (הרבי הרש"ב למד את סדר "קרבן פסח", וכן נהג גם הרבי הרי"צ).

עד. קבלת שבת: מתחילים "מזמור לדוד". אומרים כל פיוט "לכה דודי". ב"בואי בשלום" אומרים "גם בשמחה ובצהלה" ואין אומרים "ברינה". אחר שמונה עשרה - "ויכולו" (ואין אומרים ברכת "מעין שבע"). הלל שלם בברכה תחילה וסוף. קדיש תתקבל. מזמור לדוד ה' רועי. חצי קדיש. ברכו. עלינו. קדיש יתום.

ליל הסדר

עה. בזמן שהגברים מתפללים ערבית בבית הכנסת, בני הבית מכינים הכל על השולחן (היינו סידור השולחן והכלים והצעת המושבים להסבה וכדומה, ללא ה"קערה" שאותה מסדר עורך הסדר, בבואו מבית הכנסת קודם הקידוש).

עו. כשבאים בבית אומרים שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא – בלחש.

עז. מנהג בית הרב, בקבלה מדור דור, להתחיל את הסדר הראשון תיכף אחר תפילת ערבית, בשביל התינוקות שלא יישנו, ושלא להאריך בו, כדי לאכול האפיקומן קודם חצות הלילה. לא כן בסדר השני, שעורכים אותו בשעה מאוחרת בלילה והאדמו"ר מאריך בביאור ההגדה ובענייני תורה והתעוררות לעבודת השם יתברך.

עת. אין נוהגים ללבוש קיטל (חלוק לבן) לסדר. וכן אין מקפידים לאיזה רוח (מזרח, מערב וכו') יהי מקום מושבו.

עט. על שולחן ה"סדר" אצל הרבי, היין היה בתוך קנקני כסף (והרבי עצמו השתמש בבקבוק זכוכית עטוף בשקית נייר שעמד לידו). אך לא היו על השולחן כלי כסף לנוי או סתם "כלים נאים" שאינם לצורך הסעודה [אדמו"ר הצמח צדק אמר לכלתו הרבנית רבקה (אשת אדמו"ר מוהר"ש), שבפסח צריך להניח על השולחן את כל כלי הכסף והזהב שבבית, זכר לרכוש הגדול שהי' ביציאת מצרים. כאשר הרבי ערך את הסדר בביתו של אדמו"ר מוהרי"צ, עמדה על השולחן קערת הכסף של אדמו"ר הזקן].

במרכז השולחן מניחים כוס המיועדת ל"כוס של אליהו". אצל הרבי היתה כוס גדולה (כעין כוס תה) של זכוכית שקופה (גדולה מגביעי ארבעת הכוסות).

פ. הרבי לא הי' מיסב על מיטה, אלא יושב על כסא ללא ידיות, שאף הוא אינו מוצע בכרים וכסתות וכיוצא בזה - כי אם לשמאלו ניצב כסא נוסף שעליו מונחות שתי כריות להסיבה (כן נהג גם אדמו"ר מוהרי"צ).

פא. אדמו"ר מוהרש"ב אמר: בלילות הסדר לפני שעושים דבר מענייני הסדר צריך להסתכל לתוך הסידור (כוונתו ל"הגדה" שהיתה מודפסת אז בתוך הסידור. וכן נהג הרבי).

פב. בליל פסח, לפני עשיית הסדר, מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים. כדי שיראו שינוי וישאלו "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות", ומקיימים בזה גם מצוה מהתורה של שמחת יום טוב. ומטעם זה צריך לקנות לפני יום טוב, לכבוד יום טוב בגדים ותכשיטים לנשים כפי ממונו.

הקערה (שלוש מצות המכוסות במפה, שעליה מניחים את ששת המינים)

פג. "קערת הסדר" היא "ערכה" שמכילה את הפריטים עמם יתבצעו המצוות והמנהגים במשך ליל הסדר.

פד. נוהגים לסדר את הקערה בלילה כשחוזרים מבית הכנסת לפני הקידוש.

פה. הרבי הי' מסדר את הקערה כשהוא עומד, ולפני שהי' מבצע פעולה בסידור הקערה, הי' קורא (בלחש) את המילים הקשורות באותה פעולה ואחר כך מבצע זאת. לדוגמה, תחילה אומר את המילים "הזרוע מימין" ואחר כך מניח את הזרוע וכו'.

פו. מקפידים שתהא "קערה", לכל בן מצוות (ויפה לשים קערה גם עבור הקטנים משום חינוך). גם אצל הרבי סידרו כל אחד מהמסובים, שלוש מצות וקערת מינים לעצמו.

פז. במשך כל זמן הסדר נמצא כוסו של הרבי לימין הקערה.

המצות (בסיס הקערה)

פח. צריך להניח קערה ממש (טס או צלחת) תחת המצות.

בבית הרב מסדרים המצות על מפה ולא על קערה (אולי רק על שולחן האדמו"ר יש לעשות כן), מלבד האדמו"ר המסדר המצות על טס של כסף.

פט. נוהגים לקחת מצות כפופות מעט, ומניחן כלפי מעלה כעין בית קבול.

צ. נוהגים להפסיק במפה בין מצה למצה.

צא. שלש המצות הן כנגד שלושת הסוגים בעם ישראל: כהן, לוי וישראל. נוהגים להניח לפי הסדר: הראשון ישראל, ועליו הלוי ועליו הכהן - ראשי תיבות: "יל"ך (לרמוז, שהוא מהלך בעבודתו).

צב. בזוהר נאמר שהמצה נקראת בשם "מיכלא דמהימנותא" - מאכל האמונה, ו"מיכלא דאסוותא" - מאכל הרפואה, ולכן ישנה סגולה מיוחדת לאכילת מצה בפסח, שהיא מחזקת את האמונה ומרפאת את התחלואים בנפש. ולכן יש להעדיף מצה הנאפית על ידי מוסדות רבותינו נשיאנו.

ששת המינים שבקערה

צג. את המינים שעל הקערה מסדרים על המפה שעל המצות בצורה של שני סגולים, זה מתחת לזה. ויניח עליהם שישה דברים אלה, ובסדר הבא:

בסגול העליון: בצד ימין הזרוע, בצד שמאל הביצה, תחתיהם באמצע המרור. ובסגול התחתון: בצד ימין החרוסת, בצד שמאל הכרפס, ושוב תחתיהם באמצע המרור [למרור, העליון והתחתון, שמים גם חסה (סאלאט) וגם תמכא (חריין)], כזה:

זרוע	ביצה
מרור	
חרסת	כרפס
מרור (לכורך)	

צד. הרבי הי' מניח את המינים עצמם על המפה שעל המצות - ולא הניח שום כלי תחתיהם גם לא מפית, גם את החרוסת (שעדיין אינה מעורבת ביין) הניח על המפה במקומה ולא הניח מפית או נייר מתחתיה. לכן מייבשים את המרור (החסה והחריין) במפיות, למניעת חשש "שרוי".

צה. לאחר סידור הקערה, אמר הרבי את כל סימני הסדר (החל מהמלים):

"סימן סדר של פסח - קדש. ורחץ. כרפס. יחץ. מגיד. רחצה. מוציא. מצה. מרור. כורך. שולחן ערוך. צפון. ברך. הלל. נרצה".

כמו כן בכל פעם שהגיע - במהלך ה"סדר" - למקום שמתחיל בו סימן חדש, אמר את הסימן ("כרפס", "יחץ" וכו'), וגם אמר את כל ההלכות - המובאות בהגדה - הנוגעות לאופן הביצוע של אותו הסימן. כל האמירות הללו היו בלחש.

צו. כל המינים הנאכלים בליל הסדר נלקחים מעל הקערה עצמה, ולא כהנוהגים להשאירם על הקערה ולאכול מהמונח על השולחן.

הכוונה בהאמור היא לא רק לעורך הסדר שהקערה מונחת לפניו, אלא גם לכל המסובין, היינו שיש להניח על הקערה מלכתחילה כמות שתספיק לכל המסובין. ואם אין מספיק לכולם מהקערה - עורך הסדר יתן לכל אחד מהמסובין קצת מהקערה וישלימו עם עוד קצת מהצד (ויש להכין מראש, על כל פנים בצד, כמות שתספיק לכולם) [אדמו"ר מוהר"ש הי' מחלק כרפס ומרור משלו לנשים, גם לקרובות משפחה שהיו סועדות עמם].

זרוע - בצד ימין למעלה

צז. נוהגים לקחת חלק מצוואר עוף וצולים על האש בערב יום טוב (זכר לקרבן פסח שהיו מקריבים בזמן שבית המקדש הי' קיים, וחתיתת בשר זו מכונה בשם "זרוע" על שם שהגאולה ממצרים היתה בזרוע נטויה).

צח. מדקדקים שלא לאכול את הזרוע (גם למחרת היום), לשם הרחקה, שלא יהא כל דמיון לקרבן פסח.

ביצה - בצד שמאל למעלה

צט. הביצה מבושלת עד שתתקשה (והיא זכר לקרבן חגיגה שהיו מקריבים בזמן שבית המקדש הי' קיים).

ק. את הביצה מניחים בקערת הסדר כשהיא בקליפתה (הרבי הי' מדקדק שלא תישבר קליפת הביצה כלל, אף שטורח הי' לו להעמידה במקומה על גבי המצות כשהיא בשלימותה).

חרוסת - בצד ימין למטה

קא. החרוסת עושים מתפוחים ואגסים מרוסקים, ואגוזים טחונים (אין לוקחים קידה וקנמון מחשש תערובת חמץ). וסימן על זה בלשון אשכנז - ראשי התיבות של "חרושת) אב"ך" - אפל בארן ניסן.

קב. החרוסת צריכה להיות עבה [=סמיכה] זכר לטיט שנשתעבדו בו אבותינו במצרים. ואין מוסיפים בה עכשיו יין, רק לפני שטובל בה את המרור ירכנה במשקה אדום - זכר למכת דם.

כרפס - בצד שמאל למטה

קג. לכרפס מנהגנו ליקח בצל חי (או תפוח אדמה מבושל) [כשנחלשו הדורות התחילו ליקח תפוחי אדמה, אבל הרבי מהר"ש לא הי' שבע רצון מזה. הרבי נשיא דורנו אמר: תפוחי אדמה לכרפס - זה שייך לנשים]. כרפס הוא נוטריקון: "ס' פרך", כלומר, לזכר ששים ריבוא שעבדו עבודת פרך.

קד. הרבי הי' מניח בקערה חתיכת בצל גדולה עם קליפתה, או בצל שלם בקליפתו.

מרור - באמצע (למרור), ולמטה באמצע (לכורך)

קה. נוהגים ליקח חסה (סאלאט, ובלשון המשנה חזרת) ותמכא (חריין) - שניהם, הן למרור והן לכורך. (הרבי הי' מודד ארבע כפות גדולות מלאות "חריין" טחון, סוחט אותן היטב בידו [והנוזלים נזלו על הרצפה], ומכין ממנו עיגול קרוב לגודל ביצה. אחר כך עוטרף זאת מכל צד בעלי חסה (שניים גדולים או שלושה קטנים), ובנוסף לכך הניח בפנים חתיכת "חריין" שאינה מפוררת). המרור זכר למרירות חיי אבותינו במצרים.

סימני הסדר

קו. "ליל הסדר" נקרא כך בגלל התנהלותו ה"מסודרת" מאוד: כיון שבערב זה אנו מקיימים כמה וכמה מצוות גדולות וחשובות, המורכבות מפריטים רבים, קבעו חז"ל ללילה זה

“סדר” מדוקדק שבו יש לנהוג.

זו גם הסיבה ל”סימני הסדר” המופיעים בפתחה של ה”הגדה”: סימנים המהווים ראשי פרקים לשלבי ה”סדר” השונים, ומסייעים לנו לבצע הכל בהידור, בקפדנות ולפי הסדר.

קדש - קדוש על היין - כוס א' - אומר עליו קידוש היום

קז. מצוה (מדברי סופרים) לשתות ארבע כוסות של יין בליל הסדר, כנגד ארבע לשונות של גאולה: “והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי”.

קח. בליל פסח מצוה לחזור אחר יין אדום (אם אין הלבן משובח ממנו), לפי שיש בו זכר לדם הנשפך על ידי פרעה בשוחטו את ילדי בני ישראל, ר”ל. וגם ששבחו של יין באדמימותו ככתוב “אל תרא יין כי יתאדם” (משלי כג, לא).

מצוה מן המובחר לקחת יין משובח, שאינו מבושל ושאינו בו תערובת כלל.

קט. אפילו מי ששונא יין או שמזיקו, חייב לדחוק את עצמו ולשתות ארבע כוסות (אם קשה לו, יערב בו מיץ ענבים טבעי (שאינו מעורבים בהם מים), ואם גם זה קשה, ישתה מיץ ענבים טבעי לבדו).

קי. לא ראו את אדמו”רי חב”ד משתמשים בגביע שיש לו רגל. ועל פי קבלה יש להדר להשתמש בגביע כסף משום “זה א-לי ואנוהו”. הרבי הי’ משתמש בכוס גדולה של כסף (120 גרם), והי’ מניחה לימין הקערה.

קיא. הכוסות יהיו שלימות בלי שום פגימה, מודחות היטב, ויכילו לכל הפחות כמות של ‘רביעית’. מנהגו כהפוסקים ששיעור רביעית מצומצם הוא 86 גרם (כמנין “כוס”) [3 אונץ 1-16 גראן].

יותר טוב כוס קטן (כשיעור הני”ל) ולשתות כולו (להלן אות קיט), מכוס גדול שלא שותה כולו.

קיב. ימלא יין על כל גדותיו (עד שיישפך ממנו מעט). הרבי הי’ ממלא את הכוס בכמה שפיות.

קיג. מנהג בית הרב שאין מדקדקים שמזיגת הכוס תהי’ על ידי אחר.

קיד. הכוס לוקחו בימינו, מוסרו לשמאלו, מעמידו, דרך הורדה מלמעלה למטה, על כף ידו הימנית, כשהיא כפופה קצת כעין בית קבול, ארבע אצבעותיו מוגבהות והאגודל מושכב מן הצד. הכוס מוגבה למעלה משלושה טפחים (24 ס”מ) מעל גבי השולחן – וכל זה הוא גם בשאר ימות השנה (לא ראו שהרבי הגביה את הכוס שלושה טפחים).

קטו. נוהגים לקדש מעומד הן בשבת ויום טוב והן בפסח (גם השומעים עומדים).

קטז. את “אתקיני סעודתא” נהג הרבי לומר בלחש, ואחר כך מזג הכוס לקידוש.

ק"ז. לפני שמתחיל לקדש יתן עיניו בנרות, וטוב שיהיו נרות אלו הנרות שברכו עליהם, ובפרט ביום טוב שמברכים שתי ברכות - גם ברכת "שהחיינו". ובשעת ברכת הגפן והקידוש יתן עיניו בכוס.

גם יכוון לקיים מצות קידוש ומצות כוס ראשון מארבע כוסות. בברכת "שהחיינו" יש לכוון על כל מצוות הלילה: הגדה, מצה, מרור, כורך, אפיקומן וד' כוסות.

ק"ח. מתחילים את הקידוש (בקול) באמירת "יום הששי", ככל יום טוב שחל בשבת, ומזכירים גם את השבת בברכת קידוש.

ק"ט. לענין קיום מצוות ארבע כוסות - יש לחוש לדעת האומרים שמצוה לשתות את כל הכוס, ובבת אחת. וכן הוא מנהג בית הרב. ואפילו הכוס מכילה יותר מרביעית - ישתה את כולה.

ומי שקשה לו לשתות את כל הכוס ישתה את רובה, ועל כל פנים לא יפחות משתיית רוב רביעית.

קכ. הכל חייבים בארבע כוסות - אחד אנשים ואחד נשים (שאף הן היו באותו הנס של יציאת מצרים). אלא שלענין הסיבה - נשים נוהגות שלא להסב, כי הן סומכות על הדיעה שבזמן הזה אין צריך להסב.

בליל הסדר בעל הבית עושה קידוש, ובני הבית (הנשים והבנות וכן הילדים הקטנים שאינם יודעים לקדש) מחזיקים את הכוס שלהם בידיהם, מקשיבים ויוצאים ידי חובה מבעל הבית, ואז שותים את הכוס שלהם בלי לברך בורא פרי הגפן. בעל הבית אינו צריך לשלוח להם יין מכוסו. ויכולות לענות אמן על ברכת שהחיינו של בעל הבית, מפני שכאשר אצל המקדש היא ברכה הצריכה, לא נחשב הפסק גם אצל השומעים.

קכא. בנים ובנות הקטנים שהגיעו לחינוך (שיודעים מקדושת יום טוב ומבינים את סיפור יציאת מצרים), חייב אביהם לחנכם במצוות ולהשקותם ארבע כוסות לפי הסדר, ולכן יש להכין עבור כל אחד ואחת מהם כוס המכילה רביעית (ועל דרך זה בשאר המצוות והמנהגים הקשורים לליל הסדר).

קכב. אשה ובת שבירכו "שהחיינו" בהדלקת הנרות, גם אם הן מקדשות בעצמן, לא יברכוה עתה.

קכג. שתיית ארבע הכוסות בישיבה, בהסיבת שמאל דרך חירות כבני מלכים (גם מי שהוא איטר יד). הסיבת ימין אינה הסיבה, וכן המיסב על ערפו או על פניו אין זו הסיבה.

ורחץ - נטילת ידים ללא ברכה

קכד. כשהרבי הי' מגיע ל"ורחץ" הי' קורא (בלחש) את האמור בסידור בקשר ל"ורחץ" וגם את האמור שם על "כרפס", מכיון שאין להפסיק בין הנטילה לאכילת הכרפס.

קכה. נוטלים ידיים ללא ברכה (מאחר שכל מאכל שמטבילים במשקה (הכרפס) צריך נטילת ידיים, יש מפרשים האומרים, כי גם נטילת הידיים לפני אכילת הכרפס נועדה להתמיה את התינוקות).

קכו. אוחזים את הכלי ביד ימין וממלאים בו מים, אחר כך מעבירים אותו ליד שמאל ושופכים שלוש פעמים על יד ימין, לאחר מכן מחזירים אותו שוב ליד ימין ושופכים שלוש פעמים על יד שמאל, ומנגבים היטיב את הידיים (ולא מברכים).

קכז. הנטילה תהי' ככל נטילת ידיים לסעודה, בכלי, והכלי יכיל רביעית.

קכח. הרבי לא הי' נוטל ידיו על ידי אחר וכן לא היו מביאים אליו את המים, אלא הי' קם ממקומו ונוטל ידיו במטבח הסמוך לחדר שבו היו מסובין.

כרפס - אכילת ירק טבול במי מלח

קכט. לכרפס (ראה לעיל אות קג) נוטלים פחות מכזית (פחות מ-19 גרם) כי גם זה די להתמי' את התינוקות, בראותם שאוכלים ירק, שאין דרך לאכלו לפני הסעודה. ומדייקים לאכול דוקא פחות מכזית שאז לכל הדיעות לא יתחייב לברך אחריו ברכה אחרונה (בורא נפשות רבות).

קל. נוטל את הכרפס מהמונח בקערה ביד ימינו, טובלו במי מלח ורק אחר כך מברך (ברכת בורא פרי האדמה), כדי לתכוף את הברכה לאכילה בכל מה שאפשר (הרבי הי' נותן [מוסיף?] מלח למי המלח קודם לטבילת הכרפס, ומטבילו שלוש פעמים).

הטעם שטובלים במי מלח - יש אומרים לרמוז על הדמעות שנשרו מעיניהם של בני ישראל מהעבודה הקשה.

קלא. בשעת אמירת הברכה (ברכת בורא פרי האדמה), יתכוון להוציא ידי חובה בברכה זו גם את המרור (הן את המרור הנאכל בנפרד והן את המרור הנאכל בכורך), אך גם אם שכח לכוון, לא יברך "בורא פרי האדמה" על המרור.

קלב. את הכרפס אוכלים בלי הסיבה (כי ענינו היפך החרות [כרפס = ס' ריבוא עבדו בפרך]).

קלג. לאחר אכילת הכרפס אין מחזירים הנשאר מהכרפס על הקערה (ואף אם נשאר, מסירים אותו ממנה), ובמילא מכאן ולהלן אין על הקערה אלא חמשה דברים.

יחץ - פריסת המצה האמצעית לשנים והטמנת האפיקומן

קלד. ביחץ פורסים המצה כשהיא בתוך המפה, מכוסה.

קלה. פורסים את המצה האמצעית (הלוי) לשנים, לשני חלקים שאינם שוים, אלא האחד גדול מחברו. את החלק הקטן משאירים בין שתי המצות השלמות (כי צריך לומר את

ההגדה על מצה הראוי' לצאת בה ידי חובה, דהיינו פרוסה שהיא לחם עוני, שלא יכולים לאפשר לעצמם מצה שלימה), וידייק שיהי' בו לפחות שיעור כזית שיוכל לקיים בו אחר כך מצוות אכילת מצה (ראה להלן אות קפב). ואילו את החלק הגדול מיעדים לאפיקומן (כי האפיקומן הינו מצוה חשובה הבאה כזכר לקרבן פסח).

קלו. רבותינו נשיאינו היו שוברים את האפיקומן (כשהוא עדיין תחת המפה, מכוסה) לחמש חתיכות (מטעמים על פי קבלה), פעם נזדמן שנשבר לשש חתיכות, והניח האדמו"ר אחת הצידה. כורכים אותו במפה (זכר למשארותם צרורות בשמלותם). ואחר כך:

א) היו מצפינים אותו בין שני כרים (שלא יבוא לאכלו בתוך הסעודה).

ב) והדיוק הוא בין הכרים דוקא, ולא תחתיהם.

קלו. אדמו"ר מוהר"ש נהג להצניע יחד עם האפיקומן שלו גם את חתיכות האפיקומן של בניו, ולפעמים גם את של האורחים; אדמו"ר מוהרש"ב יחד עם האפיקומן שלו - של בני ביתו; אדמו"ר מוהריי"צ הצניע עם האפיקומן שלו גם את האפיקומן של חתנו הרבי, ושל חתנו הרש"ג (וככה נהגו שאר רבותינו נשיאינו).

קלח. אין נוהגים בחטיפת (לגנוב) האפיקומן בבית הרב. ולהעיר ממאמר רז"ל "בתר גנבא גנוב וטעמא טעים" (ברכות ה, ב) [= הגנוב אחר הגנב אף הוא טועם טעם גניבה (רש"י שם), ואף שאולי אין עבירה בידו במקרה זה, הרי בכל זאת טועם הוא טעם הגניבה ועלול הדבר להיות אצלו הרגל אחר כך (ר' סעדי' גאון)]. וגם ניצולים על ידי זה מהחשש שהחוטפים יחביאו את האפיקומן במקום שאינו נקי.

מגיד - אמירת ההגדה, סיפור יציאת מצרים (על כוס ב')

קלט. צריך לומר את ההגדה בקול רם ובשמחה רבה ובכוונה גדולה, המנהג הוא לאומרה בניגון (הרבי מוהר"ש הי' חפץ שכל אחד מהמסובים יאמר את ההגדה בקול. הרבי מוהריי"צ נהג לומר את ההגדה בקול רם, בזמנים שהוא עצמו לא הי' יכול לומר בקול רם הי' דורש מן האחרים שיאמרו בקול רם. הרבי לא הי' אומר את ההגדה בקול רם, אך הי' מורה למגיד ההגדה שיגביה את קולו).

קמ. חשוב מאוד שכל אחד מהמסובים יאמר בעצמו את ההגדה - ביחד עם עורך הסדר. גם נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים - אמירת ההגדה. מפני שהיו באותו הנס.

קמא. המיוחד בסיפור יציאת מצרים בליל הסדר, לגבי כל השנה:

א. שצריך להיות בדיבור. ב. בדרך סיפור ולא זכירה בעלמא. ג. כתשובה לשאלה.

קמב. אין מנגנים "ניגונים" בשעת הסדר, וכאשר צריכים להמתין זמן מה [וכן "כדי שלא יישנו התינוקות"] שרים משירי ההגדה, כגון "ממצרים גאלתנו", "על אחת כמה וכמה"

וכדומה (אצל הרבי לא היו מנגנים בשעת אמירת ההגדה כגון בקטעים: "והיא שעמדה", "על אחת כמה וכמה", ובפסוקי הלל - "ימין ה' רוממה", "א-לי אתה". וכפי שסיפר, כך היתה הנהגת הרבי מוהרי"צ).

קמג. לא יקרא את ההגדה כשהוא מוטה על צדו, אלא ישב באימה וביראה. הרבי לא הי' מיסב בעת אמירת ההגדה ולא עמד בשום קטע, מלבד לקידוש.

קמד. לפני הרבי היו מונחים ה"הגדה של פסח - עם לקוטי טעמים ומנהגים" שלו, וסידור האריז"ל להר"ר שבתי מראשקוב, ובמשך כל זמן אמירת ההגדה הי' מעיין בשניהם.

קמה. רבותינו הקדושים היו אומרים ביאורים רק בחלק "מגיד" שבהגדה, החל מהפיסקא "הא לחמא עניא" ועד ברכת "אשר גאלנו", ולא ביארו את כל העניינים כסדרם, אלא פעם פיסקא זו ופעם פיסקא אחרת.

קמו. באמירת "הא לחמא עניא" - מנהג בית הרב הוא שרק מגלים מקצת המצות (אבל אין מגביהים הקערה). הרבי דקדק שכל שלוש המצות תהיינה מגולות במקצתם, כולל המצה האמצעית הפרוסה, והי' מסבב את המצה האמצעית באופן שיהא הצד השלם מגולה כלפי חוץ.

קמז. לפני אמירת "מה נשתנה" מסלקים את הקערה עם המצות לצד אחר, והתינוק תמה ושואל: עדיין לא אכלנו וכבר עוקרים את הקערה מלפנינו, ומתוך כך הוא יבא לשאול גם על שאר הדברים (הרבי מוהרי"צ לא הקפיד לסלק את הקערה. הרבי הי' מסיט קימעא את הקערה, אך לא מסלקה לגמרי "לצד אחר", והמצות נשארות מגולות (יש אומרים שהמצות היו מכוסות)) (ראה לעיל אות קמו).

קמח. לאחר מכן ממלאים שוב את הכוס ביין (על כל גדותיו), וזוהי הכוס השניה של לילה זו. הטעם למזיגת הכוס עתה הוא, כדי לעורר את התינוקות שישאלו: למה מוזגים כעת כוס שניה לפני הסעודה, הרי אין הדרך לשתות לפני הסעודה כל ימות השנה? (אין צורך לשטוף ולהדיח את הכוס לפני המזיגה, שהרי שטפוה והדיחוה קודם הקידוש).

קמט. שואלים בשפה המדוברת (בבית רבנו שאלו באידיש (ראה להלן אות קנב), וגם המדברים בלשון הקודש מפרטים ומפרשים השאלות על פי המפורט בהגדה של הרבי (כדלהלן שם)).

קנ. הראשון השואל הוא הקטן שבבנים. אם אין לו בנים, הבת שואלת. ואם אין ילדים, אשתו שואלת. ואם אין לו אשה, הוא שואל את עצמו.

קנא. אצל אדמו"ר הזקן היו הבנים והנכדים שואלים את ארבע הקושיות. אצל אדמו"ר מוהר"ש הי' נוהג שכל אחד מהבנים הי' שואל "מה נשתנה", ולאחת הגירסאות בסיפור זה - גם הבנות היו שואלות "מה נשתנה".

קנב. מנהגנו אשר השואל את ארבע הקושיות מקדים לאמירתו מה נשתנה:

טאטע איך וועל בא דיר פרעגען פיר קשיות (ובלשון הקודש: אבא, אשאלך ארבע קושיות). וממשיך:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות - וואס איז אנדערש די נאכט פון פסח פון אלע נעכט פון א גאנץ יאהר?

א) די ערשטע קשיא איז: **שבכל הלילות אין אנו מטבילין, אפילו פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים - אלע נעכט פון א גאנץ יאר טונקען מיר ניט איין אפילו איין מאל, אבער די נאכט פון פסח טונקען מיר איין צוויי מאל, איין מאל כרפס אין זאלץ וואסער, דעם צווייטן מאל, מרור אין חרוסת.**

ב) די צווייטע קשיא איז: **שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ או מצה, הלילה הזה כולו מצה - אלע נעכט פון א גאנץ יאר עסען מיר חמץ אדער מצה, אבער די נאכט פון פסח עסען מיר נאר מצה.**

ג) די דריטע קשיא איז: **שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות, הלילה הזה מרור - אלע נעכט פון א גאנץ יאר עסען מיר אלערלי גרינסן, אבער די נאכט פון פסח עסען מיר ביטערע גרינסן.**

ד) די פערטע קשיא איז: **שבכל הלילות אנו אוכלים, בין יושבין ובין מסובין, הלילה הזה כולנו מסובין - אלע נעכט פון א גאנץ יאר עסען מיר סיי זיצענדיקערהייט און סיי אנגעלענטערהייט, אבער די נאכט פון פסח עסען מיר אלע אנגעלענטערהייט.**

[יש מסיימים: טאטע איך האב בא דיר געפרעגט פיר קשיות, יעצט גיב מיר א תירוץ (ובלשון הקודש: אבא, שאלתיך ארבע קושיות, עכשיו ענה לי עליהן)].

קנג. גם מי שאין לו אב שואל בנוסח: "אבא, אשאלך ארבע קושיות" (כי יש חיוב לכבד אביו לא רק בחייו אלא גם במותו).

קנד. גם הגדולים שואלים השאלות (לאחר שאלת הקטנים), ובנוסח הני"ל (לעיל אות קנב) [לאחר שהבנים והנכדים שאלו "מה נשתנה", נהגו אדמו"רי חב"ד לחזור ולשאל בעצמם את הקושיות בלחש בנוסח הני"ל].

קנה. לפני כל קושיא מדגיש השואל את מספרה: "הקושיא הראשונה היא", "הקושיא השנייה היא" וכו'.

קנו. סדר הקושיות: מטבילין, מצה, מרור, מסובין.

קנז. "הלילה הזה - מרור", אינו אומר "כולו מרור", מפני שאוכלים שאר ירקות בטיבול ראשון.

קנח. לאחרי אמירת "מה נשתנה" מחזירים הקערה, ומגלים מקצת הפת (בעת קריאת ההגדה על המצות להיות מגולות), ואומרים "עבדים היינו" וכו' (סידור אדמו"ר. אמנם

אם באמירת "מה נשתנה" המצות נשארו מגולות (לעיל אות קמז), אזי רק מחזירים את הקערה).

קנט. לפני אמירת "והיא שעמדה" המנהג שמכסים את המצות, ורק אחר כך מגביהים את הכוס.

קס. בכל פעם שהרבי הי' נוטל את הכוס במשך הסדר, הי' לוקחה בימינו, מוסרה לשמאלו, ומעמידה - דרך הורדה מלמעלה למטה - על כף ידו הימנית.

קסא. אמירת "והיא שעמדה" בישיבה. ולאחר אמירתה מעמידים את הכוס ומגלים שוב מקצת המצות.

קסב. גם כאשר סיים הרבי בעצמו את אמירת "והיא שעמדה" - מכל מקום לא הניח את הכוס מידו, עד שמקריא ההגדה הי' מסיים את הפיסקא בקול רם.

קסג. נוהגים לשפוך יין מהכוס (שפיכות קטנות): 3 פעמים באמירת "דם, ואש, ותמרות עשן". 10 פעמים בשעה שמפרט את המכות בשמותם. ו-3 פעמים נוספות באמירת הסימנים שרבי יהודה היה נותן "דצ"ך, עד"ש, באח"ב", סך הכל שופכים 16 פעמים, "כנגד חרבו של הקב"ה שנקראת יוה"ך, והוא מלאך הממונה על הנקמה".

קסד. אין מטיפים יין על ידי אצבע, אלא שופכים מהכוס עצמו.

קסה. שופכים את היין לתוך כלי שבור (יש אומרים שאם הכלי הוא חד פעמי, או כזה שאינו בשימוש בפסח, די בזה). ונזהרים לא לשפוך היין לכלי כשהוא על השולחן אלא בצד, וכן אין מעבירים מעל גבי השולחן את הכלי עם היין.

קסו. הרבי הי' שופך מן הכוס לתוך כלי שמונח לידו על הרצפה. הכלי הי' פגום, אף שהדבר לא הי' נראה כל כך לעין כל, אבל היתה צלחת מסוג שלא השתמשו בו למאכל.

קסז. באמירת דם ואש . . ובאמירת עשר מכות יכוון בעת השפיכה [אותה כוונה יכוון פעמיים]:

שהכוס הוא סוד המלכות, ושופך מהיין שבתוכו - סוד האף והזעם שבה - על ידי כח הבינה לתוך כלי שבור, סוד הקליפה שנקראת ארור.

על פי דברי הרבי, כוונות אלו שייכות לרבים, ולכן הכניסם אדמו"ר הזקן לסידורו.

קסח. היין הנשאר בכוס לאחר השפיכות נעשה "סוד יין המשמח", ולכן לא ישפכנו, אלא יוסיף עליו יין למלא את הכוס (בהוספת היין שאחר השפיכות, הרבי הי' ממלא את הכוס עד שהיתה עולה על גדותיה והי' נשפך מהיין לצלחת (כדרכו בקידוש)).

קסט. את פסוקי "דיינו", אומרים ברציפות, ואין מפסיקים באמצע אמירתם (רבותינו נשיאינו לא היו מפסיקים לאמירת ביאורים בין ארבעה עשר חרוזי "דיינו", עד "לכפר על כל עוונותינו", ואחרי פיסקא זו היו ממשיכים ומבארים).

קע. בקטע "רבן גמליאל": באמירת התיבות "מצה ומרור" - הי' הרבי מביט על המינים שבקערה.

קעא. באמירת התיבות "פסח שהיו" לא הביט אדמו"ר מוהריי"צ על הזרוע.

קעב. באמירת "מצה זו שאנו אוכלים" - המנהג לאחוז המצות השני' והשלישית [האמצעית והתחתונה] (על ידי המפה שעליהם) עד "על שום" השני.

קעג. באמירת "מרור זה שאנו אוכלים" - המנהג להניח שתי ידיו על המרור והכורך עד "על שום" השני (באמירת "מרור זה" - הי' הרבי מניח את ידו הימנית על גבי המרור ואת ידו השמאלית על גבי הכורך).

קעד. באמירת "לפיכך אנחנו חייבים להודות" - המנהג לכסות את המצות ולהגבי' הכוס (אופן נטילת הכוס - ראה לעיל אות קס), ואוחזו עד שמסיים ונאמר לפניו הללוי'. ואחר כך מעמידו על השולחן לשני פרקי ההלל, "הללויה הללו" ו"בצאת ישראל", וחוזר ומגבי' את הכוס לברכת "אשר גאלנו", מתחלת הברכה ועד סופה (שנאמרת בישיבה, דרך חירות).
קעה. מברך "בורא פרי הגפן" בישיבה, ושותה את הכוס כולו ובבת אחת בהסיבה (על צד שמאל).

רחצה - נטילת ידיים לסעודה (עם ברכת על נטילת ידיים)

קעו. לפני "רחצה", הי' הרבי אומר (מתוך ההגדה ובלחש) את כל הדינים הקשורים באכילת המצה והמרור - מ"רחצה" ועד "כורך".

קעז. הרבי לא הי' נוטל ידיו על ידי אחר וכן לא היו מביאים אליו את המים, אלא הי' קם ממקומו ונוטל ידיו במטבח הסמוך לחדר שבו היו מסובים.

קעח. בנטילת ידיים - מנהגו: בודקים תחילה ומוודאים את נקיות הידיים. לוקחים את הכלי ביד ימין ומושיטים אותו ליד שמאל. נזהרים מרטיבות בידים. מנהגו לאחוז את הכלי במגבת, ומנהג זה פשט בימינו גם בין נשי ובנות חב"ד. שופכים ברציפות שלש פעמים מים מהכלי (על יד ימין ואחר כך על יד שמאל). בכף היד השמאלית משאיר מעט מים מהשפיכה השלישית. מגביהים את הידיים ומשפשפים אותן יפה. ברכת "על נטילת ידים" מתחילים לאחר תחילת השפשוף, לאחר מכן גומרים את הברכה ומנגבים היטיב את הידיים.

מוציא - ברכת "המוציא" על המצה

קעט. באומרו ברכת "המוציא" - יחזיק את המצות שבקערה, וכפי הסדר שהם מונחים בתוכה, שתי המצות השלמות עם הפרוסה שביניהם [כחובת לחם משנה בכל יום טוב, בתוספת הפרוסה לפסח - משום לחם עוני] (ולא יבצע מהן עדיין).

הרבי הי' נוטל את שלוש המצות בשתי ידיו, אצבעותיו מפרידות (של שתי הידיים) בין

מצה למצה, ומברך "המוציא" (בישיבה). אחר כך כשמוניח את המצה התחתונה להישמט מידי (כדלהלן בסעיף הבא), נמצאות שתי המצות העליונות נותרות מונחות בין אצבעות ידיו.

מצה - ברכה מיוחדת על המצה - "על אכילת מצה", ואכילת המצה

קפ. לפני ברכת אכילת מצה - ישמיט המברך מידי את המצה השלישית (התחתונה).

קפא. בברכת על אכילת מצה יחזיק את המצה העליונה (השלמה) והאמצעית (הפרוסה) ויברך "על אכילת מצה", ויכווין לפטור גם כן את אכילת המצה שבכורך (שתהי' מהמצה התחתונה), וגם אכילת האפיקומן יפטור בברכה זו (ואכן נזהרים משיחה שלא מענין הסעודה עד גמר אכילת הכורך, אבל עד אכילת האפיקומן אין נזהרים בהפסק שיחה (הגם שבשעת ברכת על אכילת מצה מכוונים לפטור גם כן האפיקומן)).

קפב. לאחר אמירת הברכות יקח כזית ממצה העליונה (הכהן), וכזית ממצה האמצעית (הלוי) [המקובל הוא, ששיעור "כזית" במצה הוא 27 גרם, כשליש מצת יד. יש מקום לומר, שהואיל ושיעור "כזית" הוא מידת נפח, הרי 27 סמ"ק, במצת יד (בלי דחיסה) אינו יותר מ-11 גרם, כשביעית מצת-יד בינונית. במקום הצורך יש לסמוך על זה, ובודאי ב"זיתים" שמדרבנן שאחרי הכזית הראשון].

את המצות שוברים לפרוסות קטנות בהיותן מכוסות (כיון שאכילת מצה צריכה להיות בכזית, ויש אומרים שזהו ממצה הא' (העליונה), ויש אומרים שזהו ממצה הב' (האמצעית), ולצאת ידי חובת שניהם לוקחים שני כזיתים).

קפג. אינו טובל את מצה במלח מפני חיבוב מצוה, שלא יהא בה תערובות של טעם אחר כלל. וכן הוא מנהג בית הרב. אבל על השולחן שמים גם מלח.

קפד. אוכל שני הכזיתים יחד, דהיינו שיכניסם לפיו בבת אחת (ולא שצריך לבלוע אותן בבת אחת), והטעם שלא יהא הפסק בין הברכה דאכילת מצה לאכילת כזית השייך לה (שיש ספק אם הוא ממצה הא' או ממצה הב'). ואם אינו יכול להכניס לפיו את שני זיתי המצה ולרסקם יחד, יאכל תחילה את הכזית מהשלמה (העליונה) ואחר כך את הכזית מהפרוסה (האמצעית).

קפה. כדי למנוע הפסק גדול בין שתי הברכות לאכילת המצה (הפסק הנובע מחלוקת המצות מבעל הבית לכל בני הבית שאין לפניהם "קערה" עם מצות) - אפשר להכין מראש מצות עבור כל בני המשפחה בשקיות נפרדות, ורק לצרף לזה אחר כך מהמצות שבקערה שלפני בעל הבית (חתיכה מהעליון ומהאמצעית).

נשים ואלו שאין להם "קערה" מספיק שיאכלו רק כזית אחד.

קפו. הרבי הי' אוכל את המצות יחד בשתי ידיו. והי' ניכר שאינו מקפיד לבלוע את כל שני

ה"כזיתים" בבת אחת, אלא שאכילתם נמשכה ברציפות, ללא שהות או הפסק כלשהו.

קפז. אכילת שני הכזיתים - בהסיבה.

קפח. לא ישהה מתחילת האכילה ועד סופה, יותר מהזמן של "אכילת פרס" (שיעור זמן אכילת פרס לכתחילה הוא ארבע דקות), ובלבד שלא ייכנס לחשש 'אכילה גסה'. ובדיעבד אפילו אם שהה יתר על כן יצא (ועל כל פנים לא יותר ממשש דקות).

קפט. מנהגנו שכל בני הבית מברכים לעצמם "המוציא" ו"על אכילת מצה" (ידי חובת "לחם משנה" יוצאים על ידי ראש המשפחה, אך כל אחד ואחד מברך את הברכות לעצמו, לאחר שמקבל את המצה מבעל הבית). בשעת אמירת הברכות על המצה אוחזים את המצה בשתי הידיים.

מרור - ברכה מיוחדת על המרור - "על אכילת מרור" ואכילתה

קצ. כדי להזכיר לעצמנו את עבודת הפרך שבה מיררו המצריים את חיי בני ישראל במצרים, אנו אוכלים מאכלים מרים יחד עם ה"חרוסת" שמזכירה לנו את הטיט איתו עבדו אבותינו בפרך.

קצא. אוכלים מהמרור שיעור כזית (לכל הפחות 19 גרם (שלושת רבעי אונץ)). החסה והתמכא (חריין) שניהם מצטרפים לשיעור כזית (בעלי חסה - שיעור כזית הוא עלה גדול, או שנים בינוניים, וכאמור אפשר להשלים השיעור על ידי החריין).

קצב. קודם הטבילה, מרכז מקצת מהחרוסת שעל הקערה ביין שבתוך הכלי שתחת לכוס, בבליה רכה, דהיינו עם הרבה יין (החרוסת בקערת הרבי היתה יבשה, לפני טבילת המרור, לוקח מעט חרוסת יבשה ורככה ביין הנמצא בצלחת התחתית של הכוס).

קצג. ייקח כזית מרור מקערת ה"סדר" ויטבול אותו בחרוסת, ורק אחר כך יברך "על אכילת מרור" (כדי לתכוף הברכה לעשיית המצוה).

קצד. אין לשקע את כל הכזית מרור בחרוסת, אלא רק את מקצתו. לאחר טבילת המרור בחרוסת, מנערים את החרוסת מהמרור - כדי שלא לבטל את טעם המרירות.

קצה. הרבי הי' נוטל את החריין מתוך עלי החסה העוטפים אותו, טובלו שלוש פעמים בחרוסת, מנערו, עוטפו שוב בעלים, ואוכלו.

הרבי נהג לאכול גם חלק מראש התמכא, שאינו טחון. ואכל שיעור גדול במיוחד, גם אותו הי' טובל בחרוסת [כנראה גם כן שלוש פעמים], ואוכלו (יחד עם החריין הטחון) כשהוא עטוף בעלי החסה.

קצו. בברכת "על אכילת מרור" יש לכוון לפטור גם את המרור שבכוך.

קצז. כל בני הבית מברכים ברכת "על אכילת מרור" בעצמם, ויברכו כשהמרור בידם (יד ימין) קודם שיאכלוהו. גם נשים חייבות באכילת מרור כשאר כל המצוות שבליה זה

שאף הן היו באותו הנס.

קצח. אם המרור שבקערה אינו מספיק לכל המסובים, יוסיפו מרור מהצד (להמרור שבידם מהקערה), באופן שלכל אחד ואחת יהי' שיעור כזית.

קצט. אין לשהות מתחילת האכילה ועד סופה יותר מהזמן של "אכילת פרס" (שיעור זמן אכילת פרס לכתחילה הוא ארבע דקות, ובדיעבד אפילו אם שהה יתר על כן יצא, ועל כל פנים לא יותר משבע דקות).

ר. "בלע מרור לא יצא", ולכן ילעס את המרור עד שירגיש טעם מרירותו בפיו.

מרור שאכילתו בלתי נסבלת מפני חריפותו - אין יוצאים בו ידי חובה.

רא. אכילת המרור בלי הסיבה (הטעם לאכילת המרור - זכר לעבודה הקשה של אבותינו במצרים, ולא זכר לחירות).

כורך - אכילת המצה והמרור כשהם כרוכים יחד ואמירת "כן עשה הלל וגו'"

רב. ל"כורך" לוקחים כזית מצה (שעור הכזית ראה לעיל אות קפב) ממצה התחתונה (הישראל), בוצעים אותה לשתי חתיכות ומניחים ביניהם את המרור (חסה ובתוכה התמכא (החריין)) מקערת ה"סדר" כשיעור כזית (החסה והתמכא שניהם מצטרפים לכזית - לענין שיעורם ראה לעיל אות קצא). ויטבול בחרוסת היבשה שעל הקערה (הפעם לא מרככים ביין מחשש שרוי), ויכרכם יחד ויאמר: "כן עשה הלל" וגו', ויאכלם ביחד.

רג. טובלים רק החסה (ולא את המצה) בחרוסת שעל הקערה שהיא יבשה בלי יין (ולא בחרוסת שטבל לאכילת ה"מרור" שהי' מעורב בה יין (לעיל אות קצב). והמדקדקים בזהירות ממצה שרוי, אין טובלים ורק נותנים מעט חרוסת יבשה על החסה ומנערים אותה אחר כך ממנה. וכן הוא מנהג בית הרב (הרבי קודם אכילת הכורך הי' נוטל מן החרוסת שעל הקערה וממרחו [כמדומה שלש פעמים] על החריין, ובסוף הכורך טבל את חתיכת החריין השלימה בחרוסת ואכלה עטופה בעלי החסה).

רד. צריך להקפיד שעלי החסה שבכורך יהיו מנוגבים, ולא יהיו רטובים מהמים בהם נרצצו כדי שלא ירטיבו את המצה (וכדאי מאד, לדאוג לזה לפני תחילת הסדר).

רה. אם המצה והמרור שבקערה לא מספיקים לכל המסובים, יוסיפו מהצד באופן שלכל אחד מהמסובים יהי' שיעור כזית מזה ומזה.

רו. אכילת הכורך - בהסיבה (על צד שמאל).

רז. אין לשהות מתחילת האכילה ועד סופה יותר מהזמן של "אכילת פרס" (שיעור זמן אכילת פרס לכתחילה הוא ארבע דקות, ובדיעבד אם שהה יתר על כן יצא, ועל כל פנים לא יותר משבע דקות).

רח. אחרי כורך (בחוף לארץ - כורך של הסדר השני) מותר לאכול מכל המינים הנכנסים

בחרוסת. וכן מותר לאכול מרור.

שולחן עורך - סעודת החג

רט. אוכלים את הסעודה שלא בהסיבה.

רי. "אוכל ושותה כדי צרכו" (סידור אדמו"ר). על זה העיר הרבי: ויש לומר דמשמיענו שתים:

א) שיאכל די צרכו, כדי שיאכל האפיקומן על השובע (כיון שהוא זכר לפסח שהי' נאכל על השובע).

ב) שלא יאכל יותר מכדי צרכו, כדי שלא תהא אכילת האפיקומן אכילה גסה.

ריא. מתחילים את הסעודה באכילת הביצה שעל הקערה וטובלה במי המלח - והוא זכר לאבלות חורבן בית המקדש, שכשהי' קיים היו מקריבין ואוכלין את הפסח, ועכשיו אין לנו פסח ולכן מתאבלין עכשיו על זה.

ריב. הרבי הי' שופך מלח לתוך המים, טובל את הביצה שלוש טבילות במי המלח. ומתחיל לאכלה מצד ראשה הכד, ואוכלה כולה. ולא הי' מביט בה כלל לבדקה.

ריג. נזהרים ביותר ממצה שרוי'. ולכן המצות שעל השולחן מכוסות, שמא יפלו עליהם טיפות מים, וכן שלא יפול מפירוורי השמורה במים או במרק.

ריד. קודם ששופכים מים, או משקים שמים מעורבים בהם, לכוס או קערה, בודקים שלא יהיו בכלי פירוורי מצה.

רטו. כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לא הי' אוכל מצה שמורה ביחד עם דגים או בשר מצד חשש שרוי', רק עם יין. כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מצותניו - בעת האכילה - מכוסות תמיד במפה. מרק כמעט שאינו אוכל.

רטז. למים אמצעיים (שבין דגים לבשר) אין להעביר ידיו על שפתיו, בכל שבעת ימי הפסח. ריז. מצד ענין החינוך - צריכים גם קטנים להזהר ממצה שרוי' (עד כמה שאפשר).

ריח. בליל פסח נוהגים לא לאכול בשר צלוי ואפילו בשר עוף צלוי (שמא יאמרו שבשר זה הוא בשר פסח והאוכלו היום נראה כאוכל קדשים בחוץ), ואפילו בישלוהו ואחר כך צלאוהו בקדירה, אין לאכלו. אבל דבר שאינו טעון שחיטה, כגון דגים וביצים, מותר לאכלו צלוי.

ריט. באמצע הסעודה יכולים לשתות יין, אבל לא אומרים "לחיים" (כדי שלא להחשיב שתייה זו, ולא יהי' נראה כמוסיף על הכוסות) [הרבי הי' שותה יין מכוסו במשך הסעודה. גם נהג לשתות מים בשעת הסעודה לאחר הבשר, ולפני ששתה מהמים, הי' שופך מהם שתי שפיכות קטנות. הרבי הירבה לקנח את פיו וידיו במפיות נייר, והי' משליכן אל מתחת

לשולחן].

רכ. במשך הסעודה הי' הרבי טובל חתיכת מצה שלוש פעמים במלח - שנטל מקערית המלח והניח על גבי מפית המצות - ואוכלה.

רכא. במשך הסעודה, נהגו האדמו"רים לבאר את ההגדה (ענין זה נכלל במצוות "והגדת", המצוה לספר ביציאת מצרים).

צפון - אכילת האפיקומן שהי' צפון וטמון

רכב. אכילת האפיקומן מדייקים (בחוץ לארץ - בלילה הראשון) שיהי' לפני חצות - כמו הפסח שהי' נאכל רק עד חצות (12:45). (הרבי נהג בקביעות בלילה הראשון בהתקרב שעת חצות, לפנות לאחד הבחורים שעמד לידו ולשאל "מה השעה").

אחר אכילת האפיקומן, המשיכו באמירת הלל וההגדה, שהסתיימה הרבה אחר חצות הלילה.

רכג. לאפיקומן לכתחילה טוב לאכול שני "כזיתים" (לענין שיעור הכזית - ראה לעיל אות קפב), כי ישנן שתי דיעות: שכזית האפיקומן הוא זכר לפסח, או שהוא זכר למצה הנאכלת עם הפסח. וכדי לצאת ידי שתייהן, טוב לאכול שני כזיתים. וכן הוא מנהג בית הרב. [ואם קשה עליו לאכול שני כזיתים, שאז אוכל רק כזית אחד, עליו להתנות שהוא זכר על פי הדעה שהלכה כמותה. נשים מסתפקות באכילת כזית אחד.

רכד. אם במצה (של עורך הסדר) המיועדת לאפיקומן אין כשיעור המספיק לכל בני הבית, יקבל כל אחד מבני הבית חתיכה קטנה ממנה, ולחתיכה זו יוסיפו עוד (מהצד) חתיכות מצה כשיעור הנדרש.

רכה. אין לשהות מתחילת האכילה ועד סופה יותר מהזמן של "אכילת פרס" (שיעור זמן אכילת פרס לכתחילה הוא ארבע דקות, ובדיעבד אפילו אם שהה יתר על כן יצא, ועל כל פנים לא יותר משבע דקות).

רכו. אכילת האפיקומן בהסיבה, ויש לסיימו קודם חצות (באזור המרכז: 12:45).

רכז. לפני אכילת האפיקומן יש לשתות באופן שלא יבוא לידי צימאון אחר כך, כי לאחר אכילת האפיקומן אין אוכלים ואין שותים שום דבר (חוץ משני הכוסות השלישי והרביעי, כמובן). ונזהרים אפילו משתיית מים.

ברך - ברכת המזון (וכוס ג', שעליו מברך ברכת המזון)

רכח. נוהגים למזוג כוס אחת (בנוסף לארבע כוסות שכל אחד מהמסובים שותה, ואותה אין שותים) ונקראת "כוס של אליהו הנביא", כדי להודות על הגאולה המשמשת ובאה. כוס זו נשארת על השולחן עד לסיום הסדר (אמירת "לשנה הבאה בירושלים").

רכט. מזיגת כוס של אליהו לפני ברכת המזון ולפני מזיגת כוס לעצמו. רבותינו נשיאינו היו מדקדקים למזוג בעצמם כוס זה. ל"כוס של אליהו" נהג הרבי להשתמש בכוס של זכוכית. **רל.** טרם שמזג הרבי יין לכוס זו בדק היטב האם הכוס חלקה בשוליה, ללא פגם. אחר כך מוסר את כוסו כדי שישטפוהו לפני מזיגת הכוס (כדרכו כל השנה), אחר כך מקנח את הכוס מבפנים ומבחוץ, באמצעות מפית נייר.

רלא. מוזגים את הכוס השלישית של ארבע כוסות (במלואה) לפני אמירת שיר המעלות ומברך עלי' ברכת המזון.

רלב. למים אחרונים נוטלים את קצה האצבעות, אבל אין מעבירים את הידיים על השפתיים (מחשש שרוי' - וכן נוהגים כל שבעת ימי הפסח).

רלג. קרה שרצו להגיש מים אחרונים בכלי של כסף ומיאן הרבי מוהריי"צ.

רלד. מקריא ההגדה הוא שמתכבד בברכת המזון ובזימון על הכוס (ומכל מקום, יכול לתת רשות לאחר לברך).

רלה. בברכת המזון אוחז הכוס (גם כל המסובים), בכף היד, כשהיא מוגבהת והאצבעות זקופות, עד סוף "בונה ברחמי ירושלים אמן". אז מעמידו על השולחן.

רלו. המברך-המזמן, כשמגיע ל"יעלה ויבא", אומר בקול רם את שלשת המשפטים:

"זכרנו ה' אלקינו בו לטובה", "ופקדנו בו לברכה", "והושיענו בו לחיים טובים". ובסוף כל משפט עונים המסובים אמן.

רלז. לאחר ברכת המזון חוזר ונוטל את הכוס בכף ידו ומברך "בורא פרי הגפן" בישיבה, ושותה את הכוס כולו ובבת אחת בהסיבה (על צד שמאל).

רלח. מוזגים את הכוס הרביעית (במלואה). פותחים את הדלת (כדי שנזכור שהוא ליל שימורים ואין אנו מפחדים ממאומה, ובזכות אמונה זו יבוא משיח, וישפוך הקב"ה חמתו על הגויים).

רלט. כשלייל הסדר חל בחול - לוקחים מנורת נרות הדולקים, שהדליקן לכבוד יום טוב, והולכים לפתוח את כל הדלתות שבין החדר שבו עורכים הסדר לרשות הרבים (או לחצר) [השנה בלילה הראשון, כמובן, בלא נרות], ואומרים "שפוך חמתך". השלוחים אומרים אותו אצל הדלת.

רמ. הרבי מוהרש"ב שוחח פעם עם בנו הרבי מוהריי"צ על סגולתו הרוחנית של ליל הסדר ומעלתו, והתבטא: "בפרט בעת פתיחת הדלת - אל תבקש גשמיות, בקש רוחניות" (במחשבה).

רמא. אמירת "שפוך חמתך" בישיבה, ואין צריך לעמוד.

רמב. יש שנהגו לאחוז הכוס בשעת אמירת "שפוך חמתך", אך אין מנהגו בכך.

רמג. נוהגים לנעול או לסגור את הדלת בסיום אמירת "שפוך חמתך" (אצל כ"ק אדמו"ר מהר"ש לא היו סוגרים את הדלת למשך הלילה, בעבר היו סוגרים את הדלת אבל לא נועלים אותו (מדברי כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ)). ובחזירתם של השלוחים מתחילים באמירת "לא לנו".

הלל - אמירת פרקי ההלל

נרצה - העושה כסדר הזה, מרוצה לשמים - כוס ד' - גומר עליו את ההלל ומברך עליו

ברכת השיר

רמז. בשולחן ערוך רבנו מובא, שלכתחילה טוב לגמור את ה"הלל" גם כן קודם חצות, אבל אין מדקדקים בזה בבית הרב.

רמה. אמירת ה"הלל" במישוב, ואין נוהגים לאחוז את הכוס בשעת האמירה.

רמו. החל מאמירת "שפוך חמתך" ובחלק ה"הלל" של ההגדה - הי' משתנה אצל הרבי אופן האמירה, גלוי לעין כל רואה. לא עוד אמירה בחשאי כשקולו של ה"מקריא" גובר עליו, אלא אמירה בקול, במתיקות נשמעת לאוזן ובדביקות ניכרת לעין. ומפעם לפעם, היו דמעות זולגות מעיניו. והי' גובר והולך באמירת "הלל הגדול" ו"נשמת".

רמז. עונים "הודו", כסדר הנהוג בבית הכנסת בעת אמירת הלל.

באמירת ("הלל הגדול") כ"ו פסוקי "הודו" . . כי לעולם חסדו": מכוונים באותיות שם הוי"ה כנדפס בסידור.

רמח. לאחר ברכת "ישתבח" - נוטל את הכוס בכף ידו ומברך "בורא פרי הגפן" בישיבה, ושותה את הכוס כולו ובבת אחת בהסיבה (על צד שמאל). ומברך ברכה אחרונה על הגפן.

רמט. אחר עריכת הסדר כהלכתו יהי' בטוח שמרוצה הוא לשמים ואז אומר:

"לשנה הבאה בירושלים" (רק פעם אחת, ובישיבה). אנו מביעים את אמונתנו שאת חג הפסח הבא נחוגג בבית המקדש השלישי, בירושלים הבנויה.

רנ. אין שותים את ה"כוס של אליהו".

רנא. מנהג בית הרב: אחר אמירת "לשנה הבאה בירושלים", האדמו"ר מחזיר ושופך היין מכוסו של אליהו [לכוס שלו, ומהבקבוק לכוסו (לתקן) ושוב] אל הבקבוק [וחוזר חלילה פעמים רבות], וכל המסובים מנגנים בשעה זו את הניגון שעל הפסוק (תהלים קיח, כח): "אל-י אתה ואודך" - מעשרת הניגונים של רבנו הזקן [הרבי אמר פעם: שהניגון "אל-י אתה" הוא סגולה לגילוי אליהו שזהו הכנה לביאת משיח, וענינו הוא ביאת המשיח].

רנב. בגמר הסדר, נשארו על קערת הרבי - הזרוע ושיירי החרוסת.

רנג. בבית הרב אין נוהגים לומר פזמונים (המובאים בשאר סידורים והגדות של פסח)

אחר ההגדה.

בשנים הראשונות לנשיאותו של הרבי הדפיסו חומר הסברה לחגים, ושאלו לרבי מה יאמר העולם על כך שבהגדה של פסח אין את הפזמון "חד גדיא".

ענה הרבי: הרבי השווער [הרבי מוהריי"צ] החזיק בדיעה, שהעולם צריך ללכת אחרי ליובאוויטש, ולא ליובאוויטש אחרי העולם.

רנד. אין אומרים "חסל סידור פסח", בגלל שבחב"ד לא נגמר הפסח, אלא הוא נמשך באופן תמידי.

רנה. אין נוהגים לומר שיר השירים אחר הסדר [הרבי כותב: שיש נוהגים לומר ולקרות שיר השירים . . בזמנים מסויימים במשך השנה. ולפי מנהג חב"ד - שאין אומרים זה . . מלבד יוצא מן הכלל שיש נוהגים לומר שיר השירים בליל הסדר, ובפרט בליל שני - כפי שנהג אאמו"ר ז"ל].

רנו. משנת תשי"א עד שנת תש"ל, לאחר הסדר (בלילה השני), הי' הרבי נוהג להתוועד (כמובן - בלא שתיית "לחיים") בבית הכנסת.

רנז. חייב אדם לעסוק כל הלילה בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר על הנסים והנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו, עד שתחטפנו שינה.

כאשר היינו אברכים, מספר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ: בליובאוויטש היו נייעורים גם בליל א' דפסח. בליל פסח השערים פתוחים, ואפשר לקבל בו הרבה (ועכ"ז הורה לפרסם ב"היום יום" רק את לילי שבועות, הושענא רבה ושביעי של פסח).

רנח. קריאת שמע שעל המיטה: נוהגים לקרות בלילה זו רק פרשת "שמע" וברכת "המפיל", ולא את שאר הפסוקים ובקשות השמירה שאומרים בכל לילה - כי לילה זה הוא לילה המשומר מן המזיקין (בחוץ לארץ בלילה השני קוראים קריאת שמע שעל המיטה כרגיל כמו בכל יום טוב).

לעילוי נשמות

מרת **אינה** בת ר' **יוסף** ע"ה

שלין

נפטרה ט' מנחם אב ה'תשע"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

נדפס על ידי משפחתה שיחיו

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **אליהו** לייב

בן הרה"ח ר' **יצחק** ע"ה

נפטר י"ז כסלו ה'תשמ"ג

וזוגתו מרת **אסתר**

בת הרה"ח ר' **אברהם** נפתלי ע"ה

נפטרה כ"ו ניסן ה'תשנ"ה

ריבקין

ולעילוי נשמת

הרה"ח הרה"ח ר' **מרדכי** ע"ה

בן הרה"ח הרה"ח ר' **מנחם מאיר** הי"ד

לוריא

נפטר ט"ו כסלו ה'תש"ס

נדפס ע"י משפחת **לוריא** שיחיו

לעילוי נשמת

הרה"ת ר' זאב וואלף בן הרה"ת ר' שמואל שו"ב ע"ה

זלמנוב

נפטר י"ז ניסן ה'תשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

נדפס על ידי משפחתו שיחיו

לעילוי נשמת

ר' אליהו ב"ר שמעון ע"ה

קופרמן

נלב"ע ח"י טבת ה'תש"ע

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' אברהם משה בן הרה"ח ר' ראובן דובער ע"ה

נפרסטק

משפיע בישיבת תומכי תמימים

נלב"ע י' ניסן ה'תשע"ו

נדפס ע"י משפחתם שיחיו

בחסות:

לעילוי נשמת

הרה"ת ר' יעקב ב"ר מאיר צבי ע"ה

סטמבלר

נלב"ע י"א בניסן ה'תש"ע

ת.נ.צ.ב.ה.

נדפס על ידי משפחתו שיחיו